

Yttrande över remiss från Landsbygds- och infrastrukturdepartementet gällande delar av betänkande SOU 2024:35 En framtid för alm och ask - förädling, forskning och finansiering

Sammanfattning

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) anser att:

- Förslagen på åtgärder som förs fram i utredningen är relevanta och väl motiverade. Det finns gott stöd för de specifika förslagen:
 - att fortsätta med kontinuerlig bekämpning av almsjukan på Gotland för att minska sjukdomens spridning samt
 - att reglera *O. novo-ulmi* för att säkerställa marktillträde och därigenom göra bekämpningen effektivare.
- Fortsatt bekämpning av almsjukan är ekonomiskt motiverad, med ett positivt nettovärde för samhället över tid.
- En långsiktig strategi med en långsiktig finansiering är viktig för att minska de negativa effekterna av skogsskadegörare på alm och ask i Sverige.
- Utredningens bedömning är korrekt när det gäller att det är en allvarlig brist i regelverket att det helt saknas möjligheter att reglera vissa skadegörare på nationell nivå.
- Det är av stor vikt med fortsatt forskning och resistensförädling för både ask och alm för att bevara dessa viktiga trädslag och för att utveckla almar som tål almsjukan.
- För mindre kända skadegörare vore det önskvärt att forskningsmedel prioriterades till att fastställa skadegörarnas ekologiska effekter så att insatser kan prioriteras när problemen uppstår.

Generella synpunkter

Förslagen på åtgärder som förs fram i utredningen är relevanta och väl motiverade. Hotet från växtskadegörare och speciellt skogsskadegörare är ett utbrett och ökande hot mot den biologiska mångfalden i Sverige, varför denna utredning är mycket angelägen. Utredningen är en mycket gedigen och fyllig kunskapssammanställning och mynnar ut i konkreta och tydliga förslag på insatser liksom uppskattad kostnad för dessa insatser.

Det är viktigt för den biologiska mångfalden med en fortsatt och långsiktig bekämpning av almsjukan på Gotland vilket kan säkerställas med en långsiktig statlig finansiering för bekämpningsarbetet. Sammanställningen och analyser av genomförda åtgärder visar tydligt att den genomförda bekämpningen på Gotland kontrollerar almsjukan och håller dess spridningshastighet nere.

Utredningen föreslår att ny lagstiftning tas fram med avseende på marktillträde. Detta baserar sig i att en ökad smittspridning har observerats sedan föreskrifterna för almsjukan förändrades 2016. För att minska smittspridning är detta förslag en viktig pusselbit. Denna lagstiftning skulle göra bekämpningen effektivare då utredningen visar att en fortsatt bekämpning tillsammans med en reglering utgör en förutsättning för att bibehålla inte bara en population av stora almar i Sverige utan också de miljömässiga och sociala värdena knutna till alm. Den samhällsekonomiska analysen visar att bekämpningen också är lönsam.

Utredningen föreslår resistensförädling kombinerat med forskning på såväl ask som alm och att det är angeläget att kombinera dessa insatser. SLU vill betona vikten av fortsatt forskning och resistensförädling för både ask och alm för att bevara dessa viktiga träslag och för att utveckla almar som tål almsjukan.

Vidare föreslår utredningen även att regeringen ska finansiera forskning kring genmodifiering av alm parallellt med resistensförädlingen. Att arbeta med GMO-tekniker för att påskynda resistensförädling kan bidra till naturvårdsarbetet. Utredningen framhåller att användning av genmodifierad alm bör vara ett andrahandsalternativ bl.a. för att lagstiftningen och allmänhetens acceptans sätter begränsningar. Det är bra att i första hand använda en konventionell förädling men att samtidigt satsa medel för forskning i syfte att öka kunskapen kring genetisk modifiering av alm.

Utredningen föreslår en ökad nationell beredskap för skogsskadegörare vilket är högst relevant då det inte är en fråga *om* en ny skogsskadegörare kommer att komma till Sverige utan *när*. I den pågående riskklassificeringen av invasiva främmande arter som SLU Artdatabanken gör på uppdrag av Naturvårdsverket, samt i forskning har det redan konstaterats att flera skogsskadegörare inom släktet *Phytophthora* påträffats i svensk natur, men mörkertalen är förmodligen mycket höga och de ekologiska effekterna och omfattningen är oklar. Utöver att ge myndigheter i uppdrag att "*att utreda möjligheter och hinder, samt föreslå*

åtgärder för att förstärka beredskapen gällande skadegörare på skogsträd " vore det önskvärt att forskningsmedel prioriterades till att fastställa skadegörarnas potentiella ekologiska effekter så att insatser kan prioriteras när problemen uppstår. När det gäller svampsjukdomar går det i princip inte att bli av med dem när de väl etablerats.

Utredningens förslag omfattar skogsalm, lundalm och ask. Bakgrunden till varför vresalmen inte omfattas av förslagen är att utredningen bedömer att det inte är samhällsekonomiskt motiverat att inkludera vresalmen. SLU skulle gärna ha sett en utförligare motivering till varför vresalm *Ulmus laevis* och skogsalm *U. glabra* prioriteras olika vad gäller förslag till bevarandeåtgärder. Båda arterna finns i Sverige enbart (vresalm) eller praktiskt taget enbart (skogsalm) utanför Gotland, dvs. i områden där almsjukan i dagens läge inte bekämpas. Trots detta lämnar utredningens förslag på ett bevarande av skogsalm men inte för vresalm.

Specifika synpunkter

5.1.3 Läget varierar för Sveriges almarter

SLU vill förtydliga att den dramatiska förlusten av alm som rapporteras här gäller specifikt äldre, mogna almar. Situationen ser annorlunda ut för ung alm, som fortfarande är vanlig i många delar av södra Sverige.

Återinventeringar av almbestånd i Skåne visar att skogsalmen håller på att försvinna från trädskiktet men att den håller sig livskraftig i buskskiktet (Brunet & Amelung 2020, Brunet m.fl. 2023). Förekomstfrekvensen har därför förblivit stabil och arten finns kvar som småträd i nästan alla undersökta skogar. Det är viktigt att i fortsättningen följa utvecklingen av hur almen överlever och utvecklas i buskskiktet i konkurrens med övriga träd och buskar; almsjukan kan vara en faktor som försvagar artens konkurrenskraft då den blir mer kortlivad än till exempel hassel.

Därför föreslår vi följande förtydliganden i avsnitt 5.1.3:

Skogsalm som art försvinner inte från det svenska fastlandet, och den är inte nästan helt borta från Skåne. Det är främst de äldre och större almträden som dör av almsjukan. Deras antal har minskat dramatiskt och antalet träd grövre än 30 cm dbh kommer att vara litet i framtiden. Få almar under 10 cm dbh angrips emellertid och rätt många träd når en stamdiameter på 15-20 cm innan de angrips och dör. De gamla trädens ekologiska funktioner försvinner dock, t ex habitatfunktionen för vissa epifyter och vedinsekter. Andra funktioner som t ex effekten av almförnan eller beskuggningen kan upprätthållas av små träd i viss utsträckning. Skogsalmen blommar och sätter frö tidigt, och producerar stora mängder frön. Därför finns en kontinuerlig fröproduktion och förnygring även i almpopulationer som mest består av unga och klena träd. Däremot påverkas askar i alla åldrar.

I kommande rödlistan kan skogsalmens hotkategori komma att ändra från CR till EN eller VU då den inte verkar vara hotad som art. Däremot drabbas ju ett stort antal andra arter som lever på och i gammal och grov skogsalm väldigt kraftigt av almsjukan.

5.1.6 Bekämpa eller inte bekämpa

De tre alternativen som tas upp på sidorna 134-137 är relevanta, väl underbyggda och mycket illustrativa men det saknas ett oroväckande men realistiskt scenario. Bekämpning med bristande resurser som inte begränsar spridningen i samma omfattning som dagens bekämpning. Det finns möjligheter att göra sådana beräkningar och det kommer att vara av nytta att fortsätta att göra prognoser för almen baserat på omfattning av bekämpning. Beroende på hur väl bekämpningen lyckas begränsa spridningen kommer almpopulationen att minska med olika hastighet.

5.3.3 Alternativ för att reglera almsjukebekämpningen på Gotland

De delar av utredningen som genomlyser de två olika alternativen att reglera svampen som orsakar almsjukan leder till följdfrågor om möjligheterna generellt att reglera vissa växtpatogener på nationell nivå.

Om växtpatogener inte kan regleras inom ramen för invasiva främmande arter av unionsbetydelse enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1143/2014 om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter, så innebär det att det helt saknas möjligheter att reglera vissa skadegörare på nationell nivå. Bekämpning av gruppen växtpatogener som orsakar oacceptabla miljömässiga skador men som inte uppfyller övriga kriterierna att regleras som en karantänsskadegörare enligt växtskyddslagstiftningen och som inte heller angriper trädslag som används i virkesproduktion, kan då inte regleras. Som exemplet med almsjukan på Gotland visar så är reglering i vissa fall nödvändig för att säkerställa att bekämpningen uppnår sitt syfte. SLU delar därför utredningens bedömning att detta är en allvarlig brist i regelverket.

6.2 Hoppet om genetiken – vissa askar är resistent mot askskottsjukan

Det är också värt att notera att nya forskningsresultat är alarmerande när det gäller överlevnaden även hos resistent askar. Sedan 2013 har SLU valt ut mer än 1 300 "förmodat resistent" askar från utbredningsområden med kraftig sjukdomspåverkan för att avla fram resistens. Men vid en ny undersökning (pågående, ännu ej publicerad, forskningsstudie inom projektet Rädta Asken vid SLU och Skogforsk) framkom att vitaliteten hos träden hade försämrats avsevärt på mer än hälften av platserna där resistent askar valts ut, i sådan grad att de inte längre ansågs lämpliga för förädling. Den observerade nedgången hos noggrant utvalda resistent askar under de senaste åren är oroande. Medan de ursprungliga urvalskriterierna var baserade på trädens kronstatus har det blivit tydligt att svampen ofta kan påträffas i sjuka rothalsar (en relativt ny företeelse som har

observerats på andra platser i Europa, Enderle et al. 2017). Efter svampens invasion genom rothalsen kan den sedan attackeras av sekundära svampar. Därför kan rothalsröta mycket väl vara orsaken till den oväntat och snabbt försämrade vitaliteten hos resistenta askar. Följaktligen krävs en fullständig revidering av SLU:s inventeringsregister över resistenta askar, så att urvalskriterier baseras på både ovan- och underjordiska skador. Detta kräver dock ytterligare undersökningar. Inventeringsregistret syftar till att generera ny kunskap om förekomsten av basala (nekrotiska) skador i beståndet av resistenta askar samt att klargöra toleransen dels hos träd vars kronor är infekterade av askskottsjukans patogen, dels hos träd som blivit infekterade både ovan och under marken. SLU vill lyfta fram att asksituationen är betydligt sämre än vad som framställs i rapporten, baserat på den kontinuerliga nedbrytningseffekten som sjukdomen har på unga återväxande träd och den ständiga nedgången av askpopulationen, inklusive de förmodat resistenta askar som tidigare valts ut.

9.3 Fortsatt bekämpning av almsjukan på Gotland

Utredningens förslag på ekonomisk kostnad för bekämpning av almsjukan på Gotland baseras på underlag att 3000 - 4000 almar insjuknar och omhändertas. Under 2022 och 2023 så steg siffran till drygt 5000 och för 2024 så uppgår antalet till 7275 vilket indikerar att ytterligare resurser behövs för att vända trenden och sedan nå den nivå av bekämpning som har genomförts tidigare. I och med att det finns tecken på att smittspridningen ökat de senaste åren så bör staten ge ett extra ekonomiskt tillskott på 2 miljoner per år i tre år utöver de årligt föreslagna 6.5 miljonerna till Skogsstyrelsen för att vända den negativa trenden och säkerställa en effekt av bekämpning och förändrad lagstiftning.

9.4 Regler för att bekämpa almsjukan på Gotland

SLU tillstyrker utredarens förslag till ändring av växtskyddsförordningen men vill framhålla att effekten av ändring av Skogsstyrelsens bemyndigande enligt 2 kap. 3§ växtskyddsförordningen att bekämpa almsjuksvampen *O. novo-ulmi* på Gotland är helt avhängt på att tillräckliga resurser tillförs Skogsstyrelsen för att kunna genomföra årlig bekämpning av almsjuka på Gotland.

SLU stöder rekommendationen att införa lagstöd för att säkra tillträde till privat mark för effektiv bekämpning av almsjuka träd. SLU bedömer att reglering är nödvändig för att begränsa smittspridning och säkerställa långsiktig hållbarhet (s. 218-220).

10.1 Samhällsekonomisk analys av alm och almsjukan

SLU stödjer analysen att fortsatt bekämpning av almsjukan är ekonomiskt motiverad, med ett positivt nettovärde för samhället över tid. SLU framhåller vikten av att inkludera långsiktiga kostnader för uteblivna åtgärder i beslutsunderlag (s. 235-240)

10.2 Preliminär konsekvensutredning gällande regler för att bekämpa almsjukan på Gotland

SLU anser att utebliven reglering medför stora risker för smittspridning och förlust av biologisk mångfald. SLU stöder analysen att kostnader för hantering av döda träd och förlorade ekosystemtjänster skulle bli betydande (s. 240-244).

Referenser:

Brunet, J. & Amelung, K. 2020. Om att bryta ihop och komma igen – skogsdynamik i Dalby Söderskog 1935-2019. *Svensk Botanisk Tidskrift* 114: 87-100.

Brunet, J., Felton, A. & Hedwall, P.-O. 2023. Vegetation responses to pathogen-induced tree loss: Swedish elm and ash forests revisited after 32 years. *Plant Ecology* 224: 875-884.

Enderle et al. 2017. Temporal development of collar necroses and butt rot in association with ash dieback. *iForest - Biogeosciences and Forestry* 10: 529-536 (2017).

Beslut om detta yttrande har på rektors uppdrag fattats av dekan Göran Ericsson efter föredragning av koordinatör Linda Ferngren. Innehållet har utarbetats av analytikerna Niklas Björklund och Johanna Boberg båda vid SLU riskvärdering av växtskadegörare samt professor Jörg Brunet och universitetslektor Michelle Cleary båda vid institutionen för sydsvensk skogsvetenskap samt forskarna Audrius Menkis och Åke Olson båda vid institutionen för skoglig mykologi och växtpatologi samt miljöanalysspecialist Anki Weibull, miljöanalysspecialist Elisabet Ottosson och forskare Göran Thor samtliga vid SLU Artdatabanken.

Göran Ericsson

Linda Ferngren